

Bokros - kontra mai Magyarország

Petschnig Mária Zita - Élet és Irodalom, 2004. január 23.

Bokros Lajos 130 pontjában közreadott közgazdasági racionalitás azért ütközik a politikai racionalitással, mert a javaslatok végrehajtása olyan rövid távú biztos politikai tőkevesztéssel járna – az érdeksérelmek okán, s ezt az ellenzék az egekig tupírozná -, amit nem tud ellensúlyozni a hosszú távra valószínűsített jólétnövekmény és az ebből remélhető politikai tőkezesaporulat. A politika csak kényszerhelyzetben követi a rövid távú népszerűségvesztéssel járó gazdasági racionalitást, vagy akkor, ha képes önmaga árnyékán túllépve felvilágosultan viselkedni. Most nincs kényszerhelyzet, nincs olyan vészhelyzet, mint 1995-ben. Másrészt egységes gazdaság- és társadalomfejlesztési koncepció kiérlelésére sincs esély, olyanéra, amelynek széles körű elfogadottsága lehetővé tenné az Európai Unióhoz csatlakozó Magyarország elosztási rendszerbeli reformjainak véghez vitelét.

Bokros Lajos túllépve „e mai kocsmán” mondja el véleményét a magyar gazdaság 2003 végére kialakult helyzetéről, arról, hogy „a szakszerűtlen és felelőtlen gazdasági és szociális politika hazánkat a valutaválság szélére sodorta”. 130 pontjában megfogalmazza az általa helyesnek vélt, jövőt építő javaslatait is. Könnyű neki. Nem köti semmiféle pártelkötelezettség, nem akarja bármi áron a hatalmat megszerezni, és nem is a pillanatnyi hatalom-megtartás igénye formálja gondolatait. Veszteni valója nincs, nyerni meg legfeljebb az ország nyereségén keresztül akar magának. Szabad ember. Gondolkodása szabad a magyar társadalmi realitásoktól, a dezinformált, két oldalról bombázott társadalomtól és politikai elitjének mindennapi egymásnak feszülésétől, ami felőrli a még józanul gondolkodni akarók kapacitásait is.

Elefánt a porcelánboltban. Abban a porcelánboltban, amelynek polcai inkább csicsás nippekkel vannak tele, mintsem használható edényekkel, s amelynek tulajdonosa is tudja, hogy üzletét hamarosan bezárás fenyegeti, mert kínálata sem külső formáiban, sem áraiban nem versenyképes a nem túl távoli nagyáruházéval. A kis elefánt itt mindent össze akar törni, hogy a tulajdonos majd az új árukészlettel megmenthesse és jó eredményességgel működtethesse tovább vállalkozását.

Bokros Lajos már csak ilyen, nincs tekintettel senkire és semmire. Nincs tekintettel arra, hogy a tulajdonos szereti a tárgyait, és nem örülne összetörésüknek, még bízik a kereslet élénkülésében, az Európai Unióhoz való csatlakozás húzóerejében, a potenciális külföldi tőketársakban, meg abban, hogy eddig is volt valahogy, eztán is lesz. Az egykori pénzügyminiszter a jövőbe lát, és nem „valahogy”, hanem jó helyzetben lévőknek szeretné látni a magyar gazdaságot, ezért tiszta lelkiismerete szerint szól és figyelmeztet. Valószínű, maga is tudja, hogy lehetetlen követelésekkel áll elő, de legalább megmondja. Ő legalább megmondta. Van min gondolkodni, van mihez viszonyulni, van miből kiindulni. Hogy ma nem lehet megcsinálni – más kérdés.

A kilencvenes évek elején Völgyes Iván, a GE Egyesült Államokból hazatelepült tanácsadója panaszkodott, hogy a cégnél több vezető részéről fura, számára szokatlan magatartást tapasztal. Javaslataira rendre kiselőadásokat hallott arról, hogy azokat miért nem lehet megvalósítani. Ezeknek az embereknek menniük kellett a vállalatától, mert képtelenek voltak „igenekben” gondolkodni. Mint minden hasonlat, úgy ez is sántít, mert más egy szükségszerűen diktatórikusan vezetett nagyvállalat és a demokrácia szabályait követő társadalmi gépezet, arról nem is szólva, hogy egy egész országot nem lehet elbocsájtani...

Bokros Lajos az épp-itt-lét politikai racionalitásának logikájától függetlenül fejtette ki hosszú távú gazdasági racionalitást figyelembe vevő véleményét. Olyannyira nincs tekintettel a politikai viszonyokra, hogy szinte tüntetően le sem írja azoknak a kormányoknak a nevét,

amelyek gazdaságpolitikáját bírálja. Nem hagy kétséget afelől, hogy a belső keresletélénkítő politika hároméves „eredményeit” bírálja, de nem jegyzi sem Orbán Viktor, sem Medgyessy Péter nevét. Az előbbi helyén a századforduló kormányáról vagy a „zsarnokian akarnoki” gazdaságpolitikáról szól, a Medgyessy-kormány helyett pedig a „jelenlegi” jelzőt használja. A néven nem nevezés mögött egyszerű megvetés van, ezért aztán mindkét tábor megsértődhet Lajosra, aki az „utóbbi három évben folytatott jövőfelő gazdaságpolitika” felelősségének, pontosabban felelőtlenségének súlypontjait nem jelöli meg. Igaz, az eredményt illetően nem is érdekes, hogy ki kezdte, és ki miért folytatta.

Az ex-pénzügyminiszter ugyanakkor fontosnak tartja, hogy tankönyvszerű leírás szintjén tudatosítsa az „ezredfordulón végrehajtott gazdaságpolitikai fordulat” következményeit. Azt, hogy lehetséges „a belföldi kereslet mesterséges növelésével időlegesen felpörgetni a gazdasági növekedést, az átmeneti gazdaságokban azonban ez semmiképpen sem sikerülhet a külső pénzügyi egyensúly megőrzése mellett”. Továbbá: „a pénzügyi egyensúly megbontása árán a mégannyira áhított gazdasági növekedés sem gyorsítható”.

Valószínű, nem véletlenül mozdult meg e tétel elméleti bizonyításánál Bokros Lajos tanári vénája; okítandónak tarthatta a közgazdasági tankönyvek eldobásának szükségességével nem is olyan régen hivalkodókat, akiknek táborát – szemmel láthatóan és füllel hallhatóval – az előre megjósolt, félresikerült ténybeli „eredmények” sem győzték meg elméletük tarthatatlanságáról.

Bokros Lajos 130 pontjában közreadott közgazdasági racionalitás azért ütközik a politikai racionalitással, mert a javaslatok végrehajtása olyan rövid távú biztos politikai tőkevesztéssel járna – az érdeksérelmek okán, s ezt az ellenzék az egekig tupírozná -, amit nem tud ellensúlyozni a hosszú távra valószínűsített jólétnövekmény és az ebből remélhető politikai tőkezaporulat. A politika csak kényszerhelyzetben követi a rövid távú népszerűségvesztéssel járó gazdasági racionalitást, vagy akkor, ha képes önmaga árnyékán túllépve felvilágosultan viselkedni. Márpedig most nincs kényszerhelyzet, nincs olyan vészhelyzet, mint 1995-ben, amikor Horn Gyula miniszterelnök minden feltétel nélkül elfogadta Bokros Lajos 25 pontját. Másrészt egységes gazdaság- és társadalomfejlesztési koncepció kiérlelésére sincs esély, olyanéra, amelynek széles körű elfogadottsága lehetővé tenné az Európai Unióhoz csatlakozó Magyarország elosztási rendszerbeli reformjainak véghez vitelét. Ma bármit mondanak a kormányon lévők, arra azonnal „nem” a válasz, miközben nem tudni, mi lenne az ellenzék „igenje” az adott helyzetre. (Ebből a szempontból súlyos hibának tartom, hogy a Medgyessy-kabinet visszautasította a decemberi valutaválság idején a Fidesz aktív részvételét egy új költségvetés kidolgozásában. Kiderülhetett volna ugyanis végre ország-világ előtt, hogy az adósságszpirál megfékezésére nincs népszerű megoldás, s hogy erre az ellenzéknek sincs csodareceptje.)

Nincs kétségem afelől, hogy ha a 2006. évi választásokon az ellenzék győzne, a baloldaltól ugyanazt a támogatást kapná a kabinet, mint a mostani kormány a jobboldaltól. Nagy megrázkódtatással járó katarzisz tudna csak véget vetni ennek a végletekig kifeszített, betartásos politizálásnak. A józan ész ugyanis stabilan vesztesre áll a felhorgadt és naponta újra és újra felfűtött indulatokkal szemben.

De a baloldalt nemcsak a jobboldal szorongatja kíméletlenül, be van szorulva ígéreteinek csapdájába is. Az ígéretnek nem teljesülése miatti szégyenkezést nagyobb árnak tartotta az adósságnövekedés elengedésénél. Utólag hihetetlenül nehéz a jóléti rendszerváltás programját nem állami forrásokból folyamatosan emelkedő jólétnövekedésként értelmezni és értelmeztetni. Bármennyire logikus és támogatandó – a kisebb kormánypárt újraélesztett programjává is tette – a rászorultsági elv érvényesítése, amit Bokros Lajos újból követel, ezt az MSZP épp az idővel diabolizált Bokros-csomag miatt nem meri visszaállítani. A tandíj

újra-bevezetésének gondolatát pedig a pénzügyminiszter és az egyetemisták közötti felejtethetetlen köztéri vita és a diáktüntetések emléke számúzta az MSZP programjából.

Mondhatnánk, hogy Bokros Lajos mostani, 130 pontjában foglalt javaslatok kivitelezésének egyik nem lebecsülhető korlátja a kilenc évvel ezelőtti Bokros Lajos? Talán igen, talán nem. Talán igen, mert a politikai népszerűségvesztés idolja (teszem hozzá: téves idolja) sokak számára az 1995. március 12-én bejelentett intézkedésekből származtatik. S a még oly' téveszme is képes magatartásformálónak válni. De talán mégsem Bokros Lajos a legfőbb útonállója a bokrosi program kivitelezésének? A józan ész ennyire nem szabadságot tathatja magát!

Az ex-pénzügyminiszter javaslatainak megtételénél természetesen azt is feltételezi, hogy az adóreformnak, a munkaerő, a közigazgatás, az oktatás és az egészségügy reformjának mint a szükséges gazdaságpolitika részének van képviselője, felelős lebonyolítója. Egyáltalán, létezik a gazdaságpolitikának olyan centruma, ahol ezekkel a hosszú távú kérdésekkel foglalkoznak, mi több, a gazdaságpolitikát ennek alárendelten alakítják. Ám ez az, ami egyáltalán nem feltétlenül létezik. Örökzöld téma, hol van a kormányon belül a gazdaságpolitika centruma, ki képviseli a gazdasági kabinetet, és annak milyen felhatalmazása van. Bokros Lajos pénzügyminisztersége idején ő volt a centrum, ezt harcolta ki Horn Gyulától, és - tévesen - a mára vonatkoztatva is ebből indult ki. Tévesen, mert ma – nagyon light megfogalmazásban – ez éppen alakulófélben van.

Az előző kormányban a fő közgazdász is Orbán Viktor volt (magyar hangja: Matolcsy György), aki egyértelműen megmondta: mi a teendő (tehettem volna ezt idézőjelbe is?), s az egész piramidális felépített igazgatás e szerint működött. Medgyessy Péternek - szakmai képzettsége és korábbi tevékenysége alapján - gazdasági kabinetvezetői szerepköre nem volt kétséges. Csakhogy a miniszterelnök nem tudott, vagy nem akart, vagy nem tudott/nem akart eléggé élni ezzel a szerepkörrel. Mások viszont nem kerülhettek ebbe a szerepkörbe. Sem a gazdasági miniszter, akiben lett volna erre hajlandóság, sem a most elbocsátott pénzügyminiszter, akiben lett volna hozzá tehetség. A sok bába közt elveszett a gyerek, s nem véletlenül tették fel a Medgyessy-kormány második évében a legkülönfélébb fórumokon a kérdést: ki csinálja itt a gazdaságpolitikát, létezik-e egyáltalán a kormánynek gazdaságpolitikája.

A pénzügyminiszter-váltással új helyzet van. László Csabát érdemeinek el nem ismerése mellett felmentették. László Csaba modern kori emberáldozat. Van ilyen, s van értelme akkor, ha ez az ára annak, hogy a gazdaságpolitikában tiszta lapot nyissunk, hogy a külföldi befektetők bizalmatlanságát eloszlassuk. Kérdés, hogy az új pénzügyminiszter, Draskovics Tibor tényleg teljes körű felhatalmazást kap-e a gazdaságpolitika vitelére. Első megnyilatkozásaiból úgy tűnik, ilyen munkamegosztás körvonalazódik a kormányon belül. Csakhogy ekkor – s ez nem túl kétséges – Draskovics Tibor lesz a miniszterelnök. Kérdés, hogy ezt, Medgyessy Péter és/vagy a koalíciós pártok mennyire fogják eltűnirni. Ám az nem kérdés, hogy 2004 elején a kormányzati oldalon a hatalmi harc új szakasza kezdődik, s emiatt az sem, hogy a reformklíma tovább fog romlani.

A 2004 elején sürgősen végrehajtandó 120 + 35 milliárd forintos államháztartási megszorítás nem intézményi reformok mentén fog lezajlani, ez bizonyos. Hogy miképpen – ez idő szerint még homály fedi. Most még elég határozottan képviseli Draskovics Tibor azt a véleményét, hogy „Meg kell nézni, miként lát el egy-egy feladatot az állam. Fel kell tenni az alapvető kérdéseket: az államnak kell-e ellátnia ezt a feladatot, ha igen, ennyi emberrel, azon a helyszínen kell-e?” (Népszabadság 2004. január 17.).

Az állami feladatok meghatározása, a nagy elosztó rendszerek reformja tizenöt éve folyó viták alapkérdése. A leendő pénzügyminiszter vélekedése ezen a ponton összecseng Bokros

Lajoséval, aki szerint: „A költségvetési szféra átfogó reformja keretében szigorúan át kell tekinteni a közfeladatok indokoltságát, és az egyes intézmények béalapjait ennek függvényében kell megállapítani.” Emlékeim szerint korábbi pénzügyminiszterek ténykedése alatt is próbálkoztak már ilyen irányú kísérletekkel. Az előző kormány programjában is olvashattuk: „A Kormány szükségesnek tartja az állam és az önkormányzatok közötti ésszerű feladatmegosztást ... meghatározza a közszolgáltatások és az infrastruktúra elfogadható alapszintjét. Az államilag garantált, kötelezően ellátandó feladatokhoz biztosítani kell a feladatok finanszírozásának feltételeit.” (Kormányprogram a polgári Magyarországért 61. oldal).

Az eredmény ismeretes.

Bokros Lajos majd egykor elmondhatja unokáinak: nem rajtam múlt. Tényleg nem rajta.